

מפגש מס' 63

דף למנחה

ספר ירמיהו פרקים כ"ו - ל'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק כ"ו - המשפט שנערך לירמיהו בעקבות נבואתו בחצר בית ה'

פרק כ"ז - מעשה המוסרות והמוטות המבטא את השעבוד לבבל

פרק כ"ח - ויכוח עם חנניה בן עזור על אמיתות נבואת השעבוד לבבל

פרק כ"ט - הספר ששלח ירמיהו לגולים בבבל ובה הוא מנבא שיחזרו לארץ רק בעוד 70 שנה

פרק ל' - נבואת נחמה - לאחר הפורענות תבוא ישועה, והפוגעים בעם ישראל יענשו.

בפרקים כ"ו-כ"ט ישנה, בין השאר, התמודדות עם תופעת נבואת השקר. בפרק כ"ו העם מאשים את ירמיהו שהוא נביא שקר, מכיוון שניבא שהמקדש יחרב. בפרקים כ"ז-כ"ט ירמיהו מתמודד מול נביאי השקר הטוענים שהגולים לבבל (בגלות יהויכין) יחזרו במהרה לארץ. בשיעור נכיר את התופעה של נבואת שקר, ננסה להבין: כיצד ניתן להבחין בין נביא אמת לנביא שקר? וכיצד התמודד ירמיהו עם התופעה בימיו?

לימוד מעמיק

התמודדות עם נבואות שקר

העימותים עם נביאי השקר היו מנת חלקו של ירמיהו לכל אורך דרכו, ולכן הוא מזכיר תופעה זו פעמים רבות בספרו (בפרקים ד', ו', ח', י"ד, י"ז, כ', כ"ג, כ"ו, כ"ז, כ"ח, כ"ט, ל"ז, ובמ"ג-מ"ד). בדרך כלל ירמיהו מזכיר את העובדה שהיו נביאי שקר, מצטט את תמצית דבריהם, מתרעם עליהם, תוקף אותם, או מנבא להם רע. אנו לומדים על נבואתם רק מתוך דבריו ולא ישירות. לעומת זאת, בפרק כ"ח ניתנת לנו הזדמנות ייחודית לשמוע את דברי נביא השקר (חנניה בן עזור) במלואם, כנראה כלשונם, לראות את המעמד של הויכוח, לשמוע את דברי ירמיהו, ולחוש את מה שעובר עליו בעומדו מול הנביא האחר, וכן - לשמוע את תגובת ה'.

נתחיל את עיוננו בעימות בפרק כ"ח בין ירמיהו לחנניה בן עזור, בנושא השעבוד לבבל ותאריך השיבה של גולי בבל לארץ. (כ"ז-כ"ח)

חלק א - בין אופטימיות לפסימיות

בפרק כ"ז מתואר מעשה סמלי שירמיהו עשה (כנראה במשך זמן רב ולא באופן חד פעמי): הליכה עם "מוסרות ומוטות" - עול, אשר באה לסמל את הנבואה שבקרו בבל תכבוש את כל האזור, וכל העמים ישתעבדו לה. לפי דבריו, המלך צדקיהו צריך להיכנע לבבל: הַבִּיאוּ אֶת צְוֹאֵיכֶם בְּעַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְעִבְדוּ אֹתוֹ וְעִמּוּ וְחִיו (כ"ז, יב), והעם צריך לדעת שהמצב לא ישתפר. הגולים לא יחזרו בקרוב, אלא להפך - המצב ילך ויחמיר, הם ישתעבדו לבבל, ואפילו כלי המקדש יילקחו לבבל: כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל הַכְּלִים הַנּוֹתְרִים בַּיִת ה' וּבַיִת מֶלֶךְ יְהוּדָה וּירוּשָׁלַם: בְּבִלְה

יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם ה' והעליתם והשיבתים אל המקום הזה: (כ"ז, כא-כב). על ההתרחשות המתוארת בפרק כ"ז ראה בדברי הרב אלחנן סמט ובדברי הרב דוד מנחם.

בעקבות דברי ירמיהו, בא חנניה בן עזור (בפרק כ"ח) ומנבא נבואה הפוכה: ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנה הרבעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן עזור הנביא אשר מגבעון בבית ה' לעיני הנהנים וכל העם לאמר: כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל: בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל בלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל: ואת יכניה בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה נאם ה' כי אשבר את על מלך בבל: (כ"ח, א-ד)

חנניה בן עזור מוצג בפרק כנביא. כלומר, שלא ברור מראש האם הוא נביא אמת או נביא שקר. חנניה מנבא בשם ה', ומדגיש זאת פעמים: בתחילת דבריו: "כה אמר ה'...", ובסוף דבריו: "נאום ה'". הביטוי "נאום ה'" הוא ביטוי אופייני לירמיהו, וחנניה משתמש באותה לשון. הוא משתמש בניסוח דומה לניסוחו של ירמיהו גם באומרו: "שברתי את על מלך בבל", בדומה לדברי ירמיהו בפרק מ"ט: הנני שובר את קשת עילם". ומדגיש זאת פעמים: בתחילת דבריו ובסופם. השימוש בלשונו של ירמיהו יוצר תחושה שהוא מנבא אמת, כמו ירמיהו, ובכך מפתה לשמוע לנבואתו. חנניה אמנם משתמש בסגנון הדומה לירמיהו, אך יוצא כנגד נבואתו של ירמיהו. חנניה טוען שנשבר עול מלך בבל, ממלכת יהודה לא תשתעבד לבבל, ובעוד שנתיים ישובו הגולים (מגלות יהויכין) לארץ. כל זאת בניגוד לדברי ירמיהו אשר קרא לכניעה והשתעבדות לבבל וטען שלא רק שכלי המקדש לא יחזרו, אלא יילקחו עוד כלים, ויובאו לבבל ורק לאחר שבעים שנה יחזרו.

העובדה שחנניה נותן מועד להתגשמות נבואתו, בעוד שנתיים ימים, נותנת תחושה שהוא בטוח בנבואתו, ושיש לה בסיס איתן. בנוסף לכך, היו כנראה נביאים נוספים שניבאו כמותו, וחיזקו את דבריו, כפי שנאמר בפרק כ"ז: ואל תשמעו אל דברי הנבאים האמרים אליכם לאמר לא תעבדו את מלך בבל כי שקר הם נבאים לכם... אל תשמעו אל דברי נביאים הנבאים לכם לאמר הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה כי שקר הם נבאים לכם (כ"ז, יד-טז).

שאלה לדיון

אילו הייתם אתם במקום העם העומד ושומע את שתי הנבואות: נבואת הפורענות של ירמיהו, וכנגדה נבואתו הטובה של חנניה, ושל נביאים אחרים. למי הייתם שומעים?

העם נמצא בסיטואציה קשה, של לחימה. ברור שלעם ובוודאי לשלטון קל יותר לנטות אחרי נבואות לטובה. האופטימיות מעלה את מורל העם, מחזקת את רוח הלחימה, ואף נותנת תפקיד למלך כבעל יכולת להשפיע על המציאות ולשנותה.

נשים לב שתוכן האופייני של נבואות השקר, כפי שמציג אותן ירמיהו, הוא תמיד לטובה: וירפאו את שבר עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום (ו' יד; וכן גם ב-ח' יא); הנה הנבאים אמרים להם לא תראו חרב ורעב לא יהיה לכם כי שלום אמת אתם לכם במקום הזה: (י"ד, יג). וכך גם בסיפור של נבואת השקר לאחאב במלחמתו האחרונה ברמות גלעד: ויקבץ מלך ישראל את הנבאים כארבע מאות איש... ויאמרו עליה ויתן אדני ביד המלך (מל"ב כ"ב, ו). אם כן, אופטימיות וחשיבה חיובית יכולות להיות יעילות, כשיש להן בסיס. אך כאשר מדובר בנבואה, אחד המאפיינים של נבואות השקר הוא נבואה לטובה, אשר מתחברת לרצון של האנשים להיות אופטימיים, ולמעשה אומרת לאנשים מה שהם רוצים לשמוע, ולא דווקא את האמת. (ופעמים רבות המלכים אף שילמו לנביאים, ולכן היה להם אינטרס לומר מה שהמלך רוצה לשמוע. ראה למשל בעמוס ז', יב; ובמל"א י"ח, יט) **על כך ראה במאמרו של הרב דוד סבתו, ובפוסט מאת פרופ' יהודה איזנברג**

לעומת זאת, ירמיהו מעביר לעם מסר של חורבן. לכאורה המסר של ירמיהו הוא פסימי, חסר תקווה. אך מטרתו איננה לייאש אלא להכין אותם באופן נכון לעומד להתרחש, ובכך למזער נזקים. במקרה שהעם ייכנע, הכיבוש יהיה קל יותר, יהיו פחות הרוגים, ואולי אפילו יוכלו להישאר בבתיהם ולא יגלו לארץ זרה. אך במקרה שהעם ייאבק - עלול להיות חורבן קשה יותר, טוטלי, עם יותר הרוגים. כך גם לגבי הגולים בבבל, כפי שמתואר בפרק

כ"ט: כאשר הגולים מאמינים שהגלות תסתיים במהרה (כדברי נביאי השקר), הם לא מתיישבים בבבל ולא דואגים לקיום העתידי שלהם בצורה נכונה, וזה יכול לפגוע בהם בצורה אנושה עד כדי מוות. ירמיהו שולח אליהם ספר ובו הוא מבהיר להם את המצב נכונה: **כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹל הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַם בְּבֶלְהָ: בְּנֵי בָתַימ וְשָׁבוּ וְנָטְעוּ גִּזְתִּים וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן: קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וְקָחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֵת בָּנוֹתֵיכֶם תִּנְּנוּ לְאִנְשֵׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים וּבָנוֹת וְרַבּוּ שָׁם וְאַל תִּמְעָטוּ: וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בְּעֵדָה אֵל ה' כִּי בְשָׁלוֹמָה יִהְיֶה לְכֶם שְׁלוֹם: (כ"ט, ד-ז).**

זוית אישית

איזו גישה עדיפה לחיים - אופטימיות או פסימיות? קראו את [הכתבה המצורפת](#) וחשבו על עצמכם - האם בדרך כלל אתם נוטים להיות אופטימיים או פסימיים? מתי זה משרת אתכם היטב ומתי זה פוגע בכם?

חלק ב - בין אמת לשקר

מאחר ואנו כבר יודעים שירמיהו היה נביא אמת וחנניה היה נביא שקר, ומאחר ואנו כבר יודעים את ההיסטוריה, שהחורבן אכן התרחש, קל לנו לשפוט בסיטואציה זו מי צדק ומי טעה. אולם, העם העומד ושומע את שתי הנבואות מתלבט מהי האמת - האם לשמוע לירמיהו או לחנניה ולשאר הנביאים?

בדרך כלל, ירמיהו זועק שהנבואות של הנביאים האחרים הן שקר: **וְאַל תִּשְׁמְעוּ אֶל דְּבָרֵי הַנְּבִאִים הָאֹמְרִים אֵלֵיכֶם לֵאמֹר: לֹא תַעֲבֹדוּ אֶת מֶלֶךְ בְּבֶל כִּי שֶׁקֶר הֵם נְבִאִים לְכֶם: כִּי לֹא שָׁלַחְתִּים נָאָם ה' וְהֵם נְבִאִים בְּשֵׁמִי לְשֶׁקֶר... (כ"ז, יד-טו, וכן בהמשך הפרק).** אולם, בפרק כ"ח ירמיהו מפתיע בתגובתו: **וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָה הַנְּבִיא אֲמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה' יְקֻם ה' אֶת דְּבָרָיו אֲשֶׁר נִבְאָתָה לְהָשִׁיב כְּלֵי בַיִת ה' וְכָל הַגּוֹלָה מִבְּבֶל אֶל הַמְּקוֹם הַזֶּה: (כ"ח, ו).** תגובת ירמיהו לדברי חנניה היא: הלוואי שיתקיימו דבריו, ותבטל נבואתי. לפי הפשט, יתכן שירמיהו אומר זאת בלעג, מפני שהוא יודע שחנניה ניבא נבואת שקר, מפני שנבואתו סותרת את נבואת ירמיהו ששמעה מפי ה'. (ראה בפרוש דעת מקרא) אך יתכן שירמיהו אומר ברצינות: הלוואי שכך יהיה. הרי ירמיהו אינו מעוניין בחורבן, ובמקומות רבים בנבואותיו ניתן לראות שהוא בוכה על כך ומתפלל לה, ואכן בכל ליבו היה רוצה שתבטל נבואתו, ולא יהיה חורבן.

בתשובת ירמיהו לחנניה אין התקפה ברורה על חנניה. הוא לא אומר במפורש: ניבאת שקר. ירמיהו משאיר סימני שאלה, ומקווה שה' יוכיח מי דיבר אמת. חנניה, מצדו מחזק את נבואתו בעזרת מעשה סמלי: **וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת הַמִּזְבֵּחַ מֵעַל צִוָּאר יְרֵמְיָה הַנְּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ: וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינָי כֹּל הָעַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' כִּכָּה אֶשְׁבֵּר אֶת עַל נֶבֶךְ נְאֻצַּר מֶלֶךְ בְּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים מֵעַל צִוָּאר כָּל הַגּוֹיִם (כ"ח, י-יא).** המעשה הסמלי של חנניה בא כנראה לתת תוקף לדבריו, להראות את בטחונו בנבואתו. בנוסף לכך, מסביר מלבי"ם שהמעשה הסמלי מבטא הוצאה אל הפועל של הרעיון שנאמר:

מלבי"ם לירמיהו כ"ח, י:

שאם יעשה הנביא איזה פעולה עם נבואתו, גם נבואה לרע הייתה מתקיימת בכל אופן, ויען שירמיהו עשה פעולה - מוסרות ומוטות - שא"א שלא תתקיים נבואה זאת שהיה בה מעשה, לקח חנניה המוט וישברהו לבטל המעשה ע"י מעשה אחרת.

לאחר המעשה הסמלי, ירמיהו לא מגיב, ובכך משאיר את המילה האחרונה לחנניה, ועוזב את הויכוח כמפסיד: **וַיֵּלֶךְ יְרֵמְיָה הַנְּבִיא לְדָרְכוֹ: (כ"ח, יא).** לירמיהו אין יכולת להוכיח לעם את אמיתות נבואתו, ויתכן שאפילו הוא בעצמו מתחיל להתלבט מהי האמת. ירמיהו בטוח בכך רק לאחר שה' אומר לו במפורש שחנניה הוא נביא שקר (כ"ח, יב-יז). [ראה בפוסט מאת הרב אלחנן סמט.](#)

אם ירמיהו בעצמו איננו בטוח בזיהוי נבואת השקר, כיצד יוכל העם להבחין באמת? ואכן, ראינו בפרקים קודמים, שלעיתים העם חשד בירמיהו שהוא נביא שקר, עד כדי כך שרצו להרגו (ירמיהו כ"ו; וראה גם ירמיהו י"ז, טו; מ"ג, ב). ירמיהו זועק על הקושי בהבחנה בין נבואת אמת לנבואת שקר בפרק י"ד: **וַאֲמַר אֲהֵה אֲדַנִּי ה' הִנֵּה הַנְּבִאִים אֹמְרִים לָהֶם לֹא תִרְאוּ חֶרֶב וְרֶעֶב לֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי שְׁלוֹם אָמַתְוֹן לָכֶם בְּמִקְוֹם הָאָדָם: וַיֹּאמְרוּ ה' אֱלֹהֵי שֹׁקֵר הַנְּבִאִים נְבִאִים בְּשִׁמְיָ לֹא שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם (ירמיהו י"ד, יג-יד).**

שאלה לדין:

כיצד, לדעתכם, אמור העם להבחין בין נבואת אמת לנבואת שקר? מהם הקריטריונים להבחנה באמיתות הנבואה?

ירמיהו, אשר התמודד כל כך הרבה עם נביאי השקר, מביא בנבואותיו כמה קריטריונים להבחנה בין נבואת אמת לנבואת שקר:

א. התקיימות הנבואה: קריטריון זה הוא הפשוט ביותר, כפי שאומרת התורה: **וְכִי תֹאמַר בְּלִבְךָ אֵיכָה גִדַּע אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבַּרְתִּי: אֲשֶׁר יִדְבַר הַנְּבִיאַי בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֵא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבַּרְתִּי ה' בְּיַדְוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיאִים לֹא תִגֹּד מִמֶּנּוּ: (דברים י"ח, כא-כב).** וכך גם אומר ירמיהו לחנניה: **הַנְּבִיאַי אֲשֶׁר יִנְבְּאוּ לְשִׁלּוֹם בְּבֵא דִבַּר הַנְּבִיאִים יִגְדַע הַנְּבִיאַי אֲשֶׁר שְׁלַחוּ ה' בְּאֶמְתִּי: (כ"ח, ז-ט).** ומסביר רש"י:

רש"י לירמיהו כ"ח, ז:

אך שמע נא... הנביא אשר ינבא לשלום - אמר אני מתנבא פורעניות אם לא יבא איני שקרן הקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו' בבא דבר הנביא יודע וגו' אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כג) כך דרש רבי תנחומא.

רש"י מביא את המדרש, ואומר שנבואה לטובה מתאמתת בקיומה, ואילו נבואת פורענות - יכולה להתבטל כאשר חוזרים בתשובה. לפי זה, ירמיהו מעמיד את עצמו בעמדה של יתרון תמידי על פני הנביאים האחרים, באמרו שבעצם רק נבואה לטובה זקוקה לאימות, ונבואה לרעה - אין צורך לאמת אותה. ברור שהיא נבואת אמת, גם אם לא תתקיים. כך גם פסק הרמב"ם:

רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק י הלכה ד:

דברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם כחזקיה, אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר, בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת, הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא, הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנוניה לטובה, אמר לו לחנניה אם לא יעמדו דברי אין בזה ראייה שאני נביא שקר אבל אם לא יעמדו דבריך יודע שאתה נביא שקר, שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגו' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת.

ההגיון בטענה זו היא, שאדם לא ישקר ויאמר דבר שיעמיד את עצמו במצב קשה מול העם, כפי שהיה מצבו של ירמיהו, אם לא היה דבר ה' אמיתי שצוהו לומר זאת.

מלבי"ם לירמיהו כ"ח, ז:

הנה רב הנביאים נבאו נבואות פורענויות, כי תכלית שליחת הנביא הוא להודיע את העם הרעה שעתידה לבא עליהם כדי שישובו בתשובה ולבעבור זה היה ה' שולח נביא, אבל לא לבשר טובות העתידות לבא בזמן קרוב... וזה שאמר הנביאים אשר היו לפני ולפניך היה כל נבואתם תמיד לרעה... ואם תראה שנביא ינבא לפעמים נבואה טובה זהו רק על התכלית שבבא דבר הנביא יודע הנביא, הוא לצורך הנביא עצמו להחזיק אותו לנביא אמת... ואם כן אתה באת לבשר בשורה טובה, אם שלחך ה' לזאת, הוא כדי שבבא הבשורה תודע לנביא אמת ואם כן, צריך אתה להמתין עד שיהיה כדברך, כי אז יודע שאתה נביא, ועתה עדיין אין נבואתך מוחזקת.

אם כן, התקיימות הנבואה הוא קריטריון חשוב, אך לא תמיד יעיל, מכיוון שלעתים לוקח זמן רב עד התגשמות הנבואה, ובנוסף לכך, יש נבואות פורענות שלא מתגשמות בעקבות שינוי הגזירה.

ב. תוכן הנבואה יכול להעיד על אמיתותה. נביא האומר לעבור על המצוות, הוא בוודאי נביא שקר, כפי שאומרת התורה: **כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא... לֵאמֹר גִּלְגָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרַי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּם וְנִעְבְּדָם: לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַרֵי הַנְּבִיא הַהוּא (דברים י"ג, ב-ד).** גם נביא המחזק ידי רשעים, האומר לרשעים שיהיה להם טוב, לא יתכן שהוא נביא אמת: **וּבְנִבְאֵי יְרוּשָׁלַם רְאִיתִי שְׁעוּרָה... חִזְקוּ יְדֵי מְרַעִים לְבַלְתִּי שָׁבוּ אִישׁ מִרְעוּתוֹ הָיוּ לִי כְלָם כְּסֹדִם וְיִשְׁבִּיחַ פְּעֻמָּה: (כ"ג, יד).** תפקיד הנביא הוא להחזיר בתשובה: **וְאִם עָמְדוּ בְּסוּדֵי וְיִשְׁמְעוּ דְבַרֵי אֶת עַמִּי וְיִשְׁבֹּס מִדְּרָכָם הֲרַע וּמְרַע מֵעַלְלֵיהֶם (כ"ג, כב).** במקרה שהנבואות אינן מכוונות להחזרה בתשובה, ואפילו להפך - סיכוי גדול שאלה נבואות שקר.

ג. אישיות הנביא: אדם שאיננו מוסרי, או איננו ירא שמים, לא יתכן שה' ינבא אותו וישלח אותו להגיד את דברו. לכן ירמיהו תוקף את נביאי השקר על היותם מושחתים: **וּבְנִבְאֵי יְרוּשָׁלַם רְאִיתִי שְׁעוּרָה נְאוּף וְהִלְךְ בְּשִׁקְרָה... (כ"ג, יד):** **יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְאַפוּ אֶת נְשֵׁי רַעִיָהֶם וַיִּדְבְּרוּ דְבַר בְּשָׁמַי שִׁקְרָה אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתָם וְאֲנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וְעַד נֶאֱסָה ה': (כ"ט, כג).** עמוס חכם טוען שהניאוף לא היה רק בעיה מוסרית, אלא השתמשו בניאוף כדי להגיע לחוויות רוחניות, וכך לקבל איזשהו חזון. נביא שמקבל חזון בצורה כזו, ברור שזה לא דבר ה'. בכך אנו מגיעים לנקודה הבאה:

ד. חוויית הנבואה: ירמיהו טוען שהנביא צריך להיות ישר עם עצמו ולהבחין בעצמו אם נבואתו היא נבואת אמת או חלום או משהו אחר, שאינו נבואה מאת ה'. כאשר הנבואה נובעת מכח אחר, שאיננו אלוקי, מכחות הטומאה, צריך להבין שהיא נבואת שקר: **חִזּוֹן שִׁקְרָה וְקֶסֶם וְאֵלִיל וְתַרְמִית לִפְסֵי הַמָּה מִתְנַבְּאִים לָכֵם (ירמיהו י"ד, יד).** ירמיהו חוזר וטוען שחוויית הנבואה היא חוויה בעלת עצמה גבוהה מאד: **וְהִזָּה בְּלִבִּי כְּאִשׁ בַּעֲרַת עֶצֶר בַּעֲצֻמְתִּי וְנִלְאִיתִי כְּלָבָל וְלֹא אוֹכַל: (כ', ט).** ירמיהו טוען שמי שחוה התגלות אלקית יודע ששמע את דבר ה', ומי שלא חווה זאת, וראה חלום, או המציא נבואה, או ראה חזון שמקורו אחר - הרי עליו לדעת שאין נבואתו אמת: **הַנְּבִיא אֲשֶׁר אֶתוּ חִלּוֹם יִסְפֵּר חִלּוֹם וְאֲשֶׁר דְּבַרֵי אֶתוּ יִדְבֵּר דְּבַרֵי אֱמֶת מֵה לְתַבֵּן אֶת הַבֵּר נֶאֱסָה ה': הֲלוֹא כֹה דְבַרֵי כְּאִשׁ נֶאֱסָה ה' וְכַפְטִישׁ יַפְצִין סִלְעַ: לָכֵן הִנְנִי עַל הַנְּבִיאִים נֶאֱסָה ה' מִגִּנְבֵי דְבַרֵי אִישׁ מֵאֵת רַעְהוּ: הִנְנִי עַל הַנְּבִיאִים נֶאֱסָה ה' הִלְקַחְתִּים לְשׁוֹנִם וַיִּנְאָמוּ נֶאֱסָה ה' הִנְנִי עַל נְבִיאֵי חִלְמוֹת שִׁקְרָה נֶאֱסָה ה' וַיִּסְפְּרוּ וַיִּתְעוּ אֶת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחְזוּתָם וְאֲנֹכִי לֹא שָׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעִיל לֹא יוֹעִילוּ לְעַם הַזֶּה נֶאֱסָה ה': (כ"ג, כח-לב).** ראה **בדברי רד"ק**, וב**סרטון מאת רמי ינאי**. על סוגים שונים של נביאי שקר ראה **במאמר מאת הרב ישעיהו הדרי זצ"ל**, וב**מאמר מאת ד"ר טובה גנזל**.

אם כן, אנו מבינים שעל אף הקושי בהבחנה בין נבואת אמת לנבואת שקר, ניכרים דברי אמת והייתה ציפייה מהעם להבחין בין נבואת אמת לנבואת שקר. שמעו על כך **בשיעור מאת הרב יוסי אליצור** וב**שיעור אמת הרב אלחנן סמט**.

שאלת ההבחנה בין נבואת אמת לנבואת שקר מעלה גם את השאלה הרחבה יותר על ההבחנה בין אמת לשקר באופן כללי.

שיר:

לשמיעת ביצוע השיר	והאמת/ שלמה ארצי
והאמת שאינ אמת אחת או שתיים, ציפור ברחה לי מהידיים, והשקר בן חלוף.	והאמת שאינ אמת אחת והצדק עף בין הידיים. אני עומד בגבול בת ים לבד, והאמת מתעתעת בי. מכסה דמעות רוצה לחזור, אל הבית בו מזמן התחלתי, כמו ילד טוב אל זרועות אמו, אל האמת שבה צללתי.
והאמת שאתה הוא אלוקיני ואתה הוא מושיעיני ואת אהבתי בסוף...	
© כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם	

המשורר עומד נבוך אל מול התחושה שאין אמת אחת, והכל מתעתע, הוא מרגיש שבילדותו הייתה אמת ברורה, ועם התבגרותו העולם נהיה מתעתע, והוא מתגעגע לבהירות שהיתה לו בעבר. יחד עם זאת, הוא מרגיש באופן ודאי שיש אמת אחת מוחלטת - "שאתה הוא אלקינו".

זוית אישית

חשבו על סיטואציה בה לא היה ברור לכם מהי האמת ומהו השקר. כיצד התמודדתם והאם הצלחתם להכריע?

חלק ג - נבואות שקר בתקופות של הסתר פנים

תופעת נבואת השקר אמנם מוזכרת כבר בתורה, אך בפועל, לא ידוע לנו על נביאי שקר, עד ימי ירבעם בן נבט (כאשר אנו שומעים על הנביא הזקן מבית אל), ולאחר מכן בימי אחאב. נראה שבתקופות טובות של עם ישראל, שבהן היה קשר חזק עם ה', לא היתה כמעט תופעה של נבואת שקר. ולעומת זאת, ככל שהמצב הרוחני מתדרדר, וככל שמתקרבים לחורבן והסתר הפנים גדול יותר, גוברת התופעה של נבואת השקר. כך בימי אחאב, שהביאו את עם ישראל לשפל רוחני, אנו מוצאים תופעה רחבה של נביאי שקר ונביאי ע"ז, וכך גם לקראת החורבן מתגברת תופעת נבואת השקר ולכן ירמיהו מתמודד איתה יותר מכל נביא אחר.

נראה שהמציאות של נבואת שקר משקפת את ההתמודדות שקיימת לאדם במציאות של הסתר פנים. כאשר ה' מתגלה לישראל בגילוי פנים באופן ברור כביציאת מצרים והאמונה עומדת בתוקפה, לא יקומו בישראל נביאי שקר, וגם אם יקומו - יצוף ויבלוט ודבריהם יידחו. איש לא יאמין להם. אולם כאשר עם ישראל נמצא במצב רוחני ירוד, והנהגת ה' כלפיו היא מתוך הסתר פנים, עלולות להתעורר באדם שאלות ותהיות על אמונתו בה'. אז מיטשטשת ההבחנה הברורה שבין נבואת אמת א-לוהית ובין נבואת שקר רוחנית שפלה. נבואת השקר היא ביטוי חיצוני להסתר הפנים ולאופן שאלות שמקורן בחוסר בהירות פנימית. אולי מסיבה זו נאמר **כִּי יִקֹּם בְּקִרְבְּךָ נְבִיא או חֵלֶם חֵלֶם (דברים י"ג, ח)** נביא השקר קם "בקרבתך" - בתוכך, כמשקף את פנימיותך. נבואת השקר הוא פועל יוצא ממציאות של עולם שמעורבים בו אמת ושקר - מציאות של הסתר פנים. עיקר ההתמודדות בעולם היא עם השקר המידמה לאמת ונדמה לאדם כשווה ערך לו. במצב כזה, הרוחניות השפלה נדמית לאדם כשוות-ערך לרוח ה'. הייעוד של האדם הוא לעשות את ההבחנה בין האמת לשקר, ולגלות ש"הנבואה" אינה אלא נבואת שקר. כאשר המציאות מתבררת, והשקר מגלה את פרצופו האמיתי, כבר אין התמודדות והכול ברור.

התורה מציבה את הפתרון כנגד נביא השקר, שהוא גם הפתרון לבקיעת הסתר הפנים בעולם: לא תשמע אל דברי הנביא שהוא או אל חולם החלום שהוא כי מנפה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם: אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו: (דברים י"ג, ד-ה) - ההתגברות על הספק, על נביא השקר, נעשית באמצעות העמקת ידיעת ה' ואהבתו.

התורה מציבה בפנינו דרישה שאיננה פשוטה, אלא מהווה אתגר: לחפש את דבר ה' האמיתי, ולהיות קשובים אליו כל הזמן; להשתמש בכוחות רוחניים כדי להגיע אל דבר ה', ולהבחין בינם ובין הכוחות הרוחניים הנמוכים, המובילים לשקר. נראה שמתוך חיפוש כן ואמיתי, עם אמונה גדולה ואהבת ה', ניתן להגיע אל הדבר אשר דברו ה'.

סיכום

נביאי השקר הולכים ומתרבים בימי ירמיהו, כנראה מכיוון שבאותה עת ישנה התרחקות בין ה' לישראל, הסתר פנים, ולכן דבר ה' אינו מצוי בהירות. ירמיהו נאלץ להתמודד מול נביאים אלה, אשר מטעים את העם בדבריהם, וגורמים להם להאמין שהכל יהיה בסדר. הסכנה שבדבריהם היא קודם כל רוחנית - העם אינו מרגיש צורך לעשות תיקון. אך מעבר לכך - הם מונעים מהעם להתכונן באופן נכון לעתיד לבא עליהם - החורבן, השעבוד והגלות. ירמיהו מנסה לפקוח את עיני העם, אך קשה מאד להאמין לנבואות הפסימיות שלו והרבה יותר קל להיתפס לנבואות האופטימיות של נביאי השקר. ירמיהו חוזר וטוען שישנה אפשרות להבחין בין דבר ה' האמיתי, לבין חזיונות שווא, וחובה על העם ואף על הנביא עצמו לעשות הבחנה זו.

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד לפרקים כ"ז-כ"ח](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לפרקים כ"ט - ל'](#)

[שיעור מאת פרופ' ישראל רוזנסון על מהות נבואת השקר במקרא](#)

[שיעור מאת הרב פרופ' יהודה ברנדס על המאבק של ירמיהו בנביאי השקר ועל הרלוונטיות שלו לימינו](#)

[שיעור מאת הרב יובל שרלו על ההתמודדות עם נביאי השקר ועל הרלוונטיות לימינו](#)

[שיעור מאת הרבנית ד"ר מיכל טיקוצ'ינסקי על השקפת חז"ל לגבי נביאי השקר](#)

[שיעור מאת הרב מנחם ליבטאג על ההתמודדות של ירמיהו ויחזקאל עם נביאי השקר](#)

[שיעור מאת הרב תמיר גרנות על ההבדל בין ירמיהו לחנניה בן עזור](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נעסוק בנבואות הנחמה של ירמיהו.